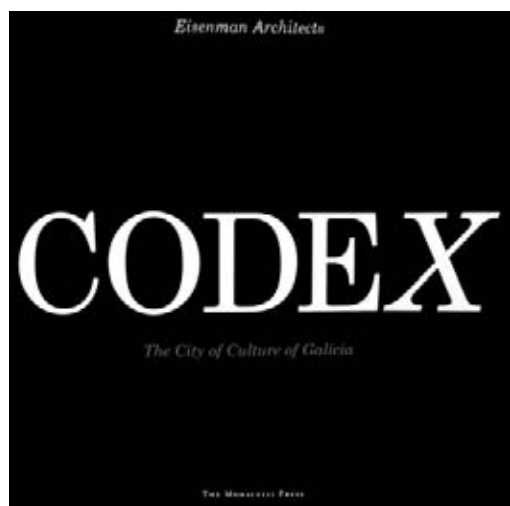

Mesto kulture Galicije

Rok Žgalin Kobe, Lučka Ažman Momirski

Sl. 1: Naslovnica knjige CodeX: The City of Culture of Galicia (2005)

UVOD

V knjigi *CodeX: The City of Culture of Galicia* (2005) so pojasnjena izhodišča, zasnova in začetki gradnje Mesta kulture Galicije (v nadaljevanju: MKG).

Uvodna štiri poglavja so namenjena besedilom – njihovi pisci so avtor projekta Peter Eisenman, Manuel Fraga Iribarne, Luis Fernández-Galiano in Kurt W. Forster. Slikovno gradivo ostalih osmih poglavij predstavlja idejno zasnovo stavbnega sestava – vseh 6 objektov ter izkopavanja za pripravo temeljev stavbnega kompleksa. (Sl. 1)

Razlaga projekta se opira na nekatere v nadaljevanju izpostavljene trditve. Tako prominentni španski arhitekt, profesor na Šoli za arhitekturo Politehniške Univerze v Madridu (School of Architecture of Madrid's Universidad Politécnica) Luis Fernández-Galiano opiše (Eisenman, 2005):

»Z razmestitvijo gradenj kot umetne topografije na ploščadi vzpetine in z izkopavanjem hriba, da bi ta bil videti izvotljen, [avtor projekta MKG] zakoplje celoto, ne da bi to zares storil, in gradi na vrhu vzpetine, ki jo navidezno ne zasede.« (str. 13)

Arranging the constructions like an artificial topography on the hill platform, and excavating the hill to look carved out, he buries the complex without really doing so and builds at the top of the hill without seeming to occupy it. (page 13)

Isti avtor opredeli projekt v naslovu drugega poglavja svojega prispevka z izrazom »Taktilna (= tipna) topografija« (*Tactile Topography*) (str. 15) ter v nadaljevanju pojasnjuje:

»Nasproti zgodovinskemu mestu [avtor projekta MKG] izoblikuje vzpetino z valovi, ki so predrti z globokimi soteskami; v tej umetni krajini razmesti muzeje, knjižnice in avditorije kulturne akropole Galicije.« (str. 15)

Facing a historic city, he molds a hill with waves perforated by deep gorges and, within this artificial landscape, arranges the museums, libraries, and auditoriums of a cultural acropolis for Galicia. (page 15)

»Volumen MKG, ki spominja na geološke plasti, v katere so vrezane geometrične razpoke, se razgrinja prek površja kot upogljiva skulptura, ki zabriše svoje meje in se prek petih dolgih bulvarjev z drevoredi zlije v kraju.« (str. 15)

Resembling geological strata in which geometrical cracks have been carved, the volume of the City of Culture unfolds over the terrain like a pliable sculpture and blurs its limits to blend into a place strung together by five long tree-lined boulevards. (page 15)

»V begu iz sveta kategoričnih geometrij se ta topografija tudi izogiba nasilju robov, ki se pojavljajo le tam, kjer volumen prebija nanjo postavljena urbana shema.« (str. 15)

Fleeing from the realm of categorical geometries, this topography also avoids the violence of edges, which appear only where the mass is penetrated by the superimposed urban scheme (page 15)

»V njegovo prehajanje od robov k valovom...« (str. 15)

In his passage from edges to waves... (page 15)

»Ta topografska arhitektura, ki jo arhitekt dojema kot način reševanja nasprotja med figuro in tlemi, revidira tudi meje, kar Kenneth Frampton po zgledu Gottfrieda Semperja rad opredeli kot tektonično in stereotomično: lahka konstrukcija je povezana s streho, težka konstrukcija se stika s tlemi.« (str. 15)

Understood by the architect as a way of resolving the opposition between figure and ground, this topographical architecture also revises the limits of what Kenneth Frampton, in the tradition of Gottfried Semper, likes to call tectonic and stereotomic: the light structure linked to the roof, the heavy construction in contact with the ground. (page 15)

Kurt W. Forster, kurator devete mednarodne razstave arhitekture v Benetkah leta 2004, v *CodeX* zapiše: »Ko sta določen topografski odnos ali figura prenesena z enega mesta na drugega, ta prenos (ali premeščanje) ni osnovan na posnemanju, temveč je odvisen od analogije.« ... »Če se uveljavi analogija, ta prisili

stavbo k dvigu iz svojega urbanega ozadja v obliki figure.« (str. 19, 21)

When a specific topographical relationship or figure is transferred from one place to another, this transference (or transposition) is not predicated on imitation but is dependent on analogy.[...] If the analogy takes hold, it makes the building spring from its urban background in the form of a figure. (page 19, 21)

»Kar je bilo premeščeno z ene lokacije na drugo niso samo ulice, temveč oznake, ki vedno spreminjajo svojo naravo glede na (kon)tekste, v katerih se pojavljajo.« (str. 21)

What has been transferred from one site to another are not simply streets but markings that always change their nature according to the (con)texts within which they appear. (page 21)

Eisenman (2005) v poglavju z naslovom Kodirani prepisi: procesi Santiago/*Coded Rewritings: The Processes of Santiago* utemeljuje:

»Naš codex, naš prepis za Santiago, je igra med besedama indeks in koda. Nakazuje gibanje stran od indeksa, ki je notranje pisanje akcije, transformacije ali mutacije, h kodi, ki je ponovni zapis ali reorganizacija notranjega ustroja iz zunanjega vira, ne da bi pri tem nujno nastajala sled te aktivnosti. Danes je ideja kode ali kodiranja pomembna zato, ker še vedno obstaja potreba po zoperstavljanju produkciji spektakularnih učinkov, medtem ko je indeks postal konvencionalen. To je tisto, kar želimo doseči s ponovnim zapisom v Santiagu.« (str. 27)

Our codex, our rewriting, for Santiago is a play on the words index and code. It signals a movement from an index, which is an internal writing of an action, transformation, or mutation, to a code, which is a rewriting, that is, a reorganization from an external source of an internal organization without necessarily leaving a trace of the activity. Today the idea of a code, or coding, is important because while the index has become conventionalized, there is still a need to counter the production of spectacular effects. This is what the rewriting at Santiago attempts. (page 27)

V drugih člankih in publikacijah se zgolj ponavljajo oz. so dobesedno prepisane trditve iz avtorjevih opisov projekta (Ivy, 2003; Eisenman, 2004; »La Biennale di Venezia«, 2004; Deitz, 2005; Davidson, 2006). Upošteva dialektične metode vsebuje naša raziskava tako trditve, ki govorijo v prid predstavljeni hipotezi, kot tiste, ki jo lahko izpodbijajo. William J. R. Curtis, prominentni britanski pisec, v kritiki projekta oktobra 2010 izpostavi (Curtis, 2010):

»Eisenmanovo predstavitev so spremljale računalniške risbe, ki dajejo vtis, da je bil projekt "ustvarjen" s skeniranjem strukture zgodovinskega mesta, pozneje popačene z lomom njene geometrije. Tlorisno obliko prostranega novega "mesta" lahko izsledimo tudi v obliki školjke, emblemu svetega Jakoba in njegove romarske poti. Zatem je na vrsti položena mreža (običajni Eisenmanov pripomoček). Celoto je tako sestavljalo več geometrijskih sistemov in se je odražala kot nekakšen palimpsest, ki naj bi domnevno filtriral naravno okolje v umetni svet arhitekture.« (str. 33)

Eisenman's presentation was accompanied by computer drawings which gave the impression that the project had been 'generated' by scanning the structure of the old city then distorting it in a fractured geometry. The plan shape of the vast new 'city' was also traced to the shape of a shell, the emblem of Saint James and of the pilgrimage route. There was in turn an overlaid grid (a customary Eisenman device). The complex thus combined several geometrical systems and emerged as a sort of palimpsest, supposedly filtering the natural surroundings into the artificial world of the architecture. (page 33)

»Za dimno zaveso prevzetnega teoretiziranja je Eisenman v resnici formalist, ki ropa vire in manipulira oblike zaradi njih samih, vsebino pa pušča ob strani.« (str. 33)

Behind the smokescreen of pretentious theorising, Eisenman is in fact a formalist who raids sources and manipulates forms for their own sake, leaving aside the problem of content. (page 33)

»Projekt, ki se ga trži kot topografsko občutljivega, je v resnici zahteval popolno obglavljanje vzpetine Gaiás in odstranitev več milijonov kubičnih metrov zemlje. "Nežne gube" natečajne makete so bile prevedene v razsežne zavoje in štrleče strešine, ki prej nakazujejo vulgarnost vlakca smrti v zabaviščnem parku kot abstrakcije krajine. Prevlečene so s tankim slojem granitnih plošč (uvoženih iz Brazilije) različnih barv, v katere so vrezani ogromni utori, ki erodirajo njihovo obliko.« (str. 33, 34)

The project promoted for its topographical sensitivity in fact required the complete decapitation of Monte Gaiás and the removal of millions of cubic metres of soil. The 'delicate folds' of the competition model have translated into vast looping curves and surging roof surfaces that suggest the vulgarity of a railway in a funfair rather than abstractions of landscape. They are encrusted with a thin veneer of granite panels (imported from Brazil) of varying col-

our and are cut by huge grooves that erode their shape. (page 33, 34)

»Iščete dokaze za vse te razsežne, zvite dvorane, odete v komaj zaznavne ovoje z nasprotujočimi si podrobnostmi, ki so nekemu nedavnemu severno-ameriškemu obiskovalcu priklicali ceneno prizorišče nekakšnega nakupovalnega središča.« (str. 34)

You look for the evidence of all this in these vast, twisting halls of skin-deep materials and colliding details which, for one recent North American visitor, conjured up the milieu and tackiness of a shopping mall. (page 34)

»Nekatere geometrije se izkažejo zgolj kot kozmetične.« (str. 34)

Some of the geometries turn out to be merely cosmetic. (page 34)

»To bo ikona za Compostelo (kakor da potrebuje še eno)....« (str. 34)

... it will be an 'icon' for Compostela (as if it needed another) ... (page 34)

Prvonagrajeni rešitvi je od članov natečajne komisije nasprotoval zgolj Wilfried Wang, profesor arhitekture v Austinu, Univerza Texas, in to predvsem zaradi predvidenega povečanja stroškov izgradnje. Svoje stališče ni spremenil niti leta 2011 – projekt je po otvoritvi prvih dveh objektov ocenil za »drago napako« (Harris in Bosco, 2011).

Drugi kritiki uvrščajo projekt MKG v okvir nove paradigme oblikovanja v arhitekturi, ki se uveljavlja v desetletju po prelomu stoletij. Delo dolgoletnega direktorja Nizozemskega arhitekturnega inštituta A. Betskyja z naslovom *Landscrapers: building with the land* (2002) je ena izmed objav (oziroma kar manifest), ki to »revolucionarno novo arhitekturno paradigmo« utemeljuje in predstavlja. Avtor opredeli štiri kategorije gradenj v odnosu do lokacije: (1) inženirske utopije, (2) jame in votline, (3) odpiranje površja, (4) nova narava. V zadnjo, kamor se uvrščajo stavbe, ki povezujejo krajino z arhitekturo in naravno s človeškim, uvrsti tudi MKG. Grafična reprezentacija projekta obsega dve 3-dimenzionalni računalniški risbi procesa oblikovanja končne podobe stavb in natečajno maketo, v kateri sta tako projekt kot okolica projekta izdelana iz istega materiala – lesa. Obstoječe in novo v maketi ni določljivo, ampak nejasno zlito eno v drugo.

Dve leti kasneje je projekt MKG kot del razstave beneškega arhitekturnega bienala Onkraj oblike uvrščen v skupino *Topography* (Topografija). Forster

(»La Biennale di Venezia«, 2004), tudi avtor besedila v knjigi *CodeX*, pojasnjuje v katalogu, da je za arhitekturo zadnjega desetletja 20. stoletja značilen pojav novih topografskih konceptov. Stavba je bila vedno povezana z lokacijo, na kateri stoji. Definicija stavbe, ki spreminja pogoje lokacije, na kateri stoji, pa je po njegovem obratna ideji, da ima lokacija neke vrste moč nad stavbo. Gre za novo pojavnost v arhitekturi, ki vzpostavi nov, tretji odnos med krajem in arhitekturo: lokacija in stavba postaneta dejansko nerazdružljivi. Prav MKG naj bi bil zgled tovrstne arhitekture. Poleg računalniških 2-dimenzionalnih diagramov školjke in razvoja tlorisa lokacije je projekt tako v katalogu kot na razstavi predstavljen še z isto maketo kot v knjigi *Landscapers* in s posnetkom izkopavanja gradbenih jam za temelje, ki pa zaradi barvne usklajenosti z maketo na prvi pogled učinkuje, kot da bi bil dokončan projekt.

Da tema še zdaleč ni izčrpana, dokazuje konferenca *Landform Building: Architecture's New Terrain* na univerzi v Princetonu leta 2009. Projekt MKG na njej ni predstavljen, Stan Allen pa v uvodniku zbornika, ki izide dve leti kasneje (Allen, McQuade, 2011), ugotavlja, da je bilo v zadnjih dveh desetletjih veliko poskusov ustvariti arhitekturo, prilagodljivo in odzivno na spremembe oz. tako, kot je življenje.

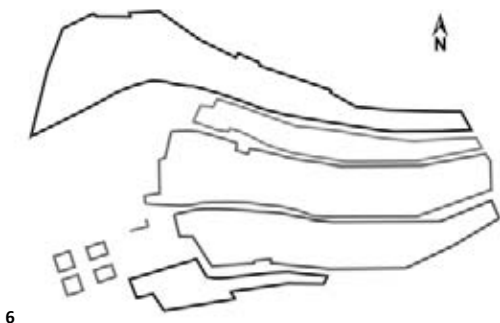
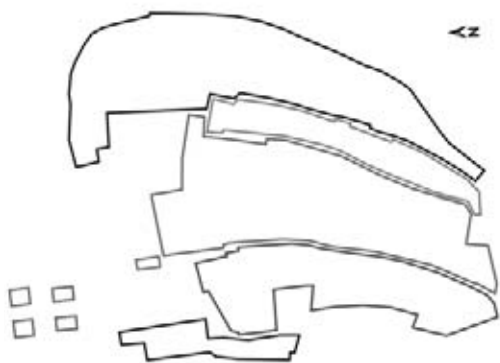
Za doseg cilja so na voljo različne računalniške in druge oblikovalske tehnologije, ki so sicer med procesom snovanja dinamične, kar pa ne vpliva bistveno na rezultat – torej na stavbe, četudi se njihove oblike približujejo naravnim. Stavbe morajo še vedno slediti konstrukcijski logiki in materialom. Pomemben je tudi arhitekturni dialog krajina/lokacija nastanka. Arhitekt dobesedno sestavi novo lokacijo, kot v primeru pristaniškega terminala v Yokohami, meni Allen. Tovrstni arhitekturni projekti so v zborniku razvrščeni v štiri kategorije: (1) oblika – umetne gore, (2) merilo – megaoblike, (3) atmosfera – obsežni interierji; (4) proces – obdelava površja.

V izogib izpostavljanju posamičnosti oz. enega samega vidika (kot je pri MKG lahko odnos lokacija/arhitektura) v nadaljevanju tehamo celoto projekta.

METODE OBRAVNAVE MESTA KULTURE GALICIJE

Kako omenjeni nasprotujoči si opisi odzvanjajo v stvarnosti, smo dobre tri mesece po odprtju* preverili na kraju samem.

* 11. 1. 2011 je bilo s slovesno otvoritvijo podeljeno dovoljenje za uporabo (Martínez-Fornés in Abet, 2011) prvima dvema objektoma kompleksa, imenovanega Mesto kulture Galicije (Cidade da Cultura de Galicia) v prestolnici avtonomne skupnosti (Comunidad Autónoma) Galicije na severozahodu Španije Santiago de Compostela.

Sl. 2: Vhod v kompleks Mesta kulture Galicije med stavbama arhiva in knjižnice (foto: Rok Žgalin Kobe)

Sl. 3: Fotografija makete kompleksa (foto: Lučka Ažman Momirski)

Sl. 4: Fotografija natečajne makete (foto: Lučka Ažman Momirski)

Sl. 5: Primerjava oblikovnih značilnosti v starem mestnem jedru in Mestu kulture Galicije - mestno tkivo v srednjeveškem jedru.

Sl. 6: Primerjava oblikovnih značilnosti v starem mestnem jedru in Mestu kulture Galicije - interpretacija javnih prostorov v Mestu kulture Galicije.

Metodološka izhodišča pri razumevanju projekta so prevzeta merila za vrednotenje arhitekture (Košir, 1991), ki naj bi jih poznali že študenti arhitekture. Vseh izhodišč je enajst, vključeno pa je tudi tisto prvo, intuitivno:

1. Prvi odnos do arhitekture v prostoru je vselej intuitiven, zaznava arhitekture pa subjektivistična.
2. Razčlenitev odnosa »... do zatečene identitete prostora«.
3. Kontinuiteta.
4. (Iz)Raba prostora, ali bolje funkcija; skladnost arhitekturnih/urbanističnih prostornin z njihovimi zamejitvami.
5. Geometrija kompozicije.
6. Razčlenitev celote v značilne sekvence.
7. Arhitektura kot igra teles, umeščenih v svetlobo.
8. Analiza smeri premikov v prostoru oz. poti.
9. Premislek o značilnostih oblikovalskih prvin oz. posameznih podrobnosti, po katerih zaznamo merilo prostora (bodisi stavbe bodisi mesta).
10. Oris »(arhi!)tektonske« vezave sestavin oz. elementov v celoto.
11. Oris texture in kolorita gradiv (tlakov, fasad, streh itd.) in seveda tudi rastlinstva (od trat do dreves) kot učinkovitega urbanističnega »dejavnika kompozicije«!
12. Kot sklep in povzetek vseh teh razčlenitev še označitev pomena(!) prostora z oceno (= kritiko), ki je verjetno najbolj zanimiva in tehtna, kadar je primerjalna (komparativna).

MESTO KULTURE GALICIJE

1. Dokler stavbna celota ne bo dokončana, je edini dostop do izravnanelega dela vzpetine Gaiás po cesti s severa. Nekaj tisoč m² veliko parkirišče je povsem prazno, vstop in pot do objektov arhiva in knjižnice pa precej dolga. Na mestu prelomov vhodne poti so oblikovane arkade, vhodi v objekte in razširitev osrednjega trga med stavbama arhiva in knjižnice. Zaradi

pretežne uporabe kamna (na fasadi, strehi in tleh) je zunanji ambient doživljajsko neprijazen, enoličen in trd. Odsotnost rastlinja ta vtis še podkrepi. (Sl. 2)

2.

Lokacija MKG je na predhodno še nepozidani vzpetini Gaiás, s katere se odpira razgled na zgodovinsko jedro Santiago de Compostela. Značilnost širše pokrajine so razgibana hribovja in gore brez ostrih vrhov, številne reke in obalni estuariji. Medtem ko je zasnova projekta v maketi predstavljena kot preobrazena topografija vzpetine Gaiás, je resničnost projekta povsem drugačna. Merilo in materiali stavb ne podpirajo iluzije o topografski povezanosti projekta s krajino. (Sl. 3, 4)

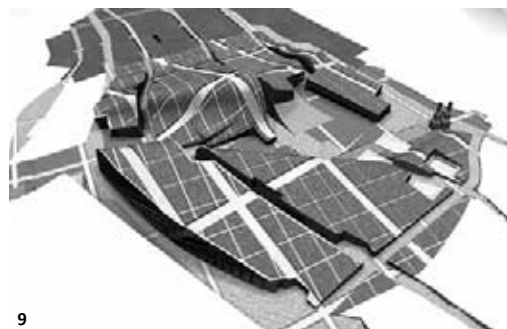
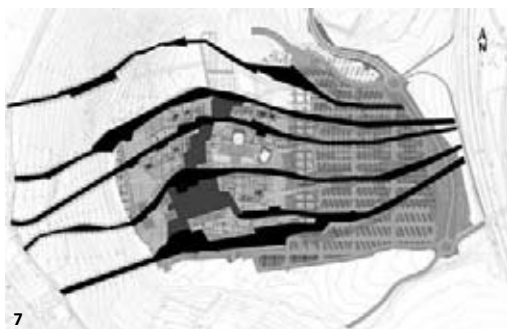
MKG je zasnovan v odnosu do identitete širšega prostora, tj. v odnosu do starega mestnega jedra Santiago de Compostela, urbanega in kulturnega središča, ki je od srednjega veka najpomembnejše romarsko središče, takoj za Rimom in Jeruzalemom. V tlorisu zasnove in izvedbe projekta je mogoče prepoznati oblikovne značilnosti tlorisa starega mesta (prenos interpretiranih poti, javnih prostorov ter stavbnih celot). (Sl. 5, 6, 7) V tlakih, strehah in fasadah so uporabljeni lokalni materiali, v enaki ali podobni obliki vidni tudi v Santiagu de Compostela.

3.

Na lokaciji stavbnega sklopa MKG niso odkrili arheoloških objektov. Idejna zasnova je (predvsem v maketi) oblikovana kot nova topografija obstoječe vzpetine (streha stavb naj bi po prvotni zamisli dajala vtis novo oblikovanega površja kraja), vendar se na predhodno obliko ne navezuje. Avtor se opira na materialne vire in artefakte starega mestnega jedra ter lokalne pisne vire. Kontinuitetni oziroma diskontinuitetni odnos pojasnjuje stalna razstava v stavbi arhiva.

4.

Program vsake stavbe se v celoti prilagaja njeni obliki. Funkcionalna organizacija objektov je bila v idejni zasnovi preverjena s študijami razporeditev v 3-di-

Sl. 7: Tloris. Javni prostor (poti in trgi v prostoru).

(vir podlage: Internet 2)

Sl. 8: Razvrstitev programa znotraj določenih meja tlorisa in volumna. (Vir: Eisenman, 2005, str. 61)

Sl. 9: Geometrija kompozicije. (Vir: Video 1)

Sl. 10: Območje parkirišča (foto: Rok Žgalin Kobe)

Sl. 11, 12, 13 : Sekvence prostora Mesta kulture Galicije, skozi katere se giblje obiskovalec:

- osrednji trg s klančino (foto: Lučka Ažman Momirski)

- območje Hejdukovih stolpov (foto: Lučka Ažman Momirski)

- južna fasada arhiva (foto: Rok Žgalin Kobe)

Sl. 14: Ambient knjižnice (foto: Lučka Ažman Momirski).

menzionalnih fizičnih in digitalnih modelih. Programski sklopi so organizirani v mrežo, ta pa zaradi ritma posamičnih elementov spominja na tartansko mrežo, ki sestavlja geometrijo kompozicije. Oblika posamezne stavbe je povsem neodvisna od njenega namena. Podreja se ideji oblikovno skladne celote sestava. (Sl. 8)

5.

Geometrija kompozicije MKG temelji na diagramu, sestavljenem iz naslednjih elementov: (1) tlorisa starega mestnega jedra in javnih prostorov mesta, ki vplivajo na določitev tlorisa, (2) tri 2-dimenzionalne mreže, ki določajo konstrukcijo: tartanska mreža, mreža 16 x 20 in mreža 8 x 8 s podmrežama 4 x 4 in 4 x 2, (3) dve 3-dimenzionalni mreži, ki oblikujeta novo topografijo – linije deformacij in valovanja, (4) površin ali pasov nevtralne podlage oz. ozadja, ki jih določajo tri prej naštetih skupine oblikovnih elementov. Znotraj mrež je zasnovanih šest objektov stavbnega sklopa, razmejenih s (praznimi) prostori poti in trgov. (Sl. 9)

6.

Značilne sekvence delno dokončane celote delimo v zunanje: (1) območje vhoda v stavbni sklop iz parkirišča (Sl. 10), (2) območje vstopa v knjižnico in arhiv, (3) osrednji trg s klančino (Sl. 11), (4) območje Hejdukovih stolpov (Sl. 12), (5) južna fasada arhiva (Sl. 13), in notranji: (1) ambient knjižnice (Sl. 14) in (2) ambient arhiva. Zunanje sekvence opredeljuje izbira materiala – kamna in stekla, notranji pa izbira barve – bele.

7.

Kamnite strešne površine dokončanih objektov so prerezane z različno širokimi trakovi pločevine bele barve, ki jih sončna svetloba sijoče poudarja in ki zaradi gostote vrezanih mrež v strešne površine izničijo vtis, da le-te valovijo. Opoldanska svetloba zabriše barvne odtenke izbranega kamna (zunanji ambient postane bleščeč). Prepoznavni postanejo šele v svetlobi sončnega zahoda. (Sl. 15) Poseben svetlobni

učinek ustvari avtor na južni fasadi – z izjemo diagonalnega pasu belih kovinskih plošč je izvedena iz odsevnega stekla, v katerem se zrcalita nebo z oblaki in krajina v daljavi. Dnevna svetloba je v belem interierju omejena, barvni odtenki (od bele do različne sive) pa poudarjajo igro ukrivljenih stropnih in stenskih površin ter pohištva.

8.

Poti in stavbe MKG potekajo v smeri vzhod–zahod. Danes so urejeni vhodi v stavbni sklop iz parkirišča na vzhodu, načrtovane pa so še peš poti iz smeri starega mesta na zahodu, namenjene bolj slavnostnemu dostopu na vzpetino. Glavni trg stavbnega sklopa, ki leži na povezavi objektov v smeri sever–jug ter na zahodu arhiva in knjižnice, je interpretacija trga pred katedralo Santiaga de Compostela. Tudi klančina, ki se s trga dviguje vse do zahodne fasade knjižnice, je interpretacija stopnic pred vhodom v taisto katedralo.

9.

Merilo/odnos med stavbo/prostorom in opazovalcem tega prostora se skrajno spreminja. Spremembe merila sledijo opisanim značilnim sekvencam projekta. Ob današnjem vhodu v stavbni sklop so strešne površine v merilu človeka, podobno kot Hejdukova stolpa na ploščadi pred arhivom. Kontrastno tem oblikovalskim prvina so zasnovani arkade in vhoda v knjižnico (višine 4–6,5 m) ter arhiv (višine kar okrog 12 m). Ukrivljena klančina z zaključkom stavbe knjižnice (okrog 18 m) in s perspektivo poudarjajočimi mrežami v tlaku mojstrsko zabriše merilo in višino objekta knjižnice. Arkade in steklena fasada so členjene v razmerju, ki njihovo merilo optično zmanjšuje.

10.

Povezujoča prvina elementov v celoto so mreže, izražene na vseh površinah zunanosti stavbne celote (strehah, fasadah, tleh). Sklop treh mrež (tartanska, 16 x 20 in 8 x 8 s podmrežama 4 x 4 in 4 x 2) določa konstrukcijo, ki pa v zunanosti ni vidna. Tektonika

Sl. 15 : Igra svetlobe in senc v zunanosti
(foto: Lučka Ažman Momirski).

Sl. 16: Potek linij mrež v zunanosti objekta (foto: Rok Žgalin Kobe)

Sl. 17: Gradnja Mesta kulture Galicije (Internet 1)

Sl. 18: Severni stavbi kompleksa z manjkajočim sklopom,
ki ga nadomešča nasutje (foto: Rok Žgalin Kobe)

celote sledi začetni avtorjevi ideji, da naj stavbni sestav posnema ali oblikuje novo topografijo, saj končnega izraza ni mogoče razumeti samo v okviru pojmov strukture in konstrukcije. Le delno to velja tudi za interior knjižnice. (Sl. 16)

11.

Mreže zasnove se nadaljujejo tudi v obliki kvadratne teksture posameznih elementov streh, fasad in tlakov. Kolorit elementov je v razponu od bele (kovinske mreže na strehi in fasadi) do rjavih, roza in sivobelih odtenkov, različnih tekstur kvarcita ter močno tonirane-ga stekla na južni fasadi. Zasnova zelenja je izpostavljena v maketi: prek iztekajoče se topografije objektov poteka pas načrtovane zazelenitve kot nadaljevanje spontanega rastlinja na severu in jugu lokacije, na zahodu pa stekanje petih poti proti staremu mestnemu jedru poudarja dvoredna zasaditev dreves.

PRIMERJALNA OZNAČITEV POMENA PROSTORA Z OCENO (= KRITIKO)

Maketa, ki predstavlja izhodiščno idejo MKG, in izvedba prvih objektov se pomembno razlikujeta. Simulacija reliefa, ki uporablja prvine, kot npr. upognjenost površja, je v modelu prepričljiva. Tudi »zlitost z lokacijo« ali »vzpetino z valovi, ki se izogiba nasilju robov« je mogoče brati v leseni maketi zasnove projekta.

V izvedbi stavbna celota sicer ohrani valovitost, a je hkrati gosto prerezana z mrežami, ki imajo na strešnih površinah tudi tretjo dimenzijo – globino. Takšna izvedba zmanjšuje vtis valovanja, strehe pa v izteku ne sledijo prvotni ideji povezave med nivojem tal in objektom. Predpisi v pokrajini/državi namreč ne dopuščajo pohodnih streh s predvidenimi nakloni. Stavbe v območju izteka objektov so izvedene v višini, ki obiskovalcem preprečuje dostop na streho. Prvotno naj bi avtor načrtoval zeleno streho. (Stephens, 2011) Ker pa je v tistem času izračun pokazal, da bi bila statična obremenitev strehe, pokrite z zemljino in zasejana s travo, težja in zahtevnejša za vzdrževanje kot kamnita, so se pri izvedbi odločili za slednjo. »Krajina« umetnega reliefa je postala kamnita.

Avtor v zapisih ne omenja zelene strehe – tako ustvarja vtis, da je bila s kamnitimi ploščami pokrita streha predvidena že v zasnovi. Sicer velja Eisenman za odkritega nasprotnika zelenega načrtovanja, kar potrjuje tudi Cynthia Davidson, njegova medijska predstavnica in soproga: »Gospod Eisenman [...] se ne "spopada" s trajnostjo.« (Stephens, 2009)

Na vprašanje glede MKG in »zeleno trajnostno arhitekture«, Eisenman odgovori: »Nič ne vem o zelenem ali trajnosti [...] Ker zeleno in trajnostno nimata nič skupnega z arhitekturo. Nekatere najslabše stavbe so zasnovali prav arhitekti trajnostne arhitekture [...] Ne bi šel tako daleč in se označil za arhitekta trajnostne arhitekture. Na primer, pri tej stavbi uporabljam kamen, in kamnite stavbe zdržijo večno.« (Belogolovsky, 2009) Po njegovem naslednja paradigma ne more biti zelena arhitektura, kajti »ideja okolja je bila vedno del arhitekture. To ni teoretsko stališče. Je samo eden od vidikov arhitekture.« (Belogolovsky, 2009) Istočasno avtor izpostavi projekt MKG kot novo idejo, ki jo je v variacijah zadnje desetletje uporabil pri drugih projektih. Meni, da je »ideja povezovanja stavbe s krajino izredno močna«. (Belogolovsky, 2009)

Priprava terena za pričetek gradnje MKG je zahtevala odstranitev več kot tri četrt milijona kubikov zemlji-

ne. Podatek, ki ne govori ravno o »občutljivem« ustvarjanju nove konfiguracije površja – prej nasprotno. Zanj je bilo treba poseči v prvotno topografijo/obstoječo lokacijo in jo v celoti preobraziti. Posnetek zemeljskih del ob začetku gradnje je primerljiv s prvinami, izraženimi v maketi. (Sl. 17)

Izvedba se od zasnove razlikuje tudi glede števila objektov stavbnega sklopa. Predvidenih je bilo osem, zgrajenih bo šest. Manjkajoča objekta nimata določenega programa, sta le možnost bodoče razširitve. Arhitekt Antonio Maroño Cal, nadzornik izvedbe, razlaga, da nameravajo manjkajoča volumna delno nadomestiti z nasutjem. Danes se stavbni sklop proti mestu dviguje z visoko stekleno fasado Muzeja Galicije namesto z dvigajočo površino umetnega hriba. Muzej dominira nad mestom in je največja (predimenzionirana) stavba na mestni veduti. (Sl. 18, 19, 20) Kaj pravzaprav želi avtor doseči? Ne poustvariti narave, ampak ustvariti nenaravno naravo; nekaj, kar ima videz narave, a se v podrobnem pregledu izkaže, da ni narava. Novo ni reprezentacija narave (saj kot pravi Eisenman, njegova arhitektura nikoli ničesar ne reprezentira), ni pa tudi proti naravi. Za avtorja so stavbe MKG kot vrh hriba, kot gigantske gore, ki vzniknejo iz tal. (Belogolovsky, 2009) Tak geološki proces se v naravi odvija milijone let, v Santiagu de Compostela pa je trajal samo deset let. Stavbni sklop naj bi deloval kot celota, ki ni postavljena na lokacijo, ampak iz nje vznika.

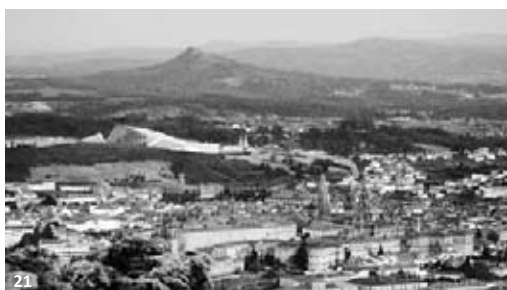
Pogled iz 461 m visokega hriba Monte Pedroso SZ od starega mestnega jedra odkrije širši krajinski odnos MKC s proti JZ 11 km oddaljeno goro Pico Sacro. Ta ima zaradi legend velik simbolni pomen, zaradi geološke sestave tudi geomorfološkega. Na njenem pobočju so nasadi evkalipta, kmetijske in gozdne površine. Ozelenitev se konča pod kamnitim vrhom. V premi liniji zahod–vzhod ležijo Monte Pedroso, MKG in Pico Sacro. Podobnost zadnjih dveh vzpetin (prva grajena, druga naravna) zaradi kamnitega vrha še okrepi obliko in orientacija največje stavbe MKG, Muzeja Galicije. (Sl. 21)

Zareze ulic in trgov umetne topografije v tej zvezi res dajejo vtis, kot da so bile vkopane in ne grajene od temeljev do strehe.

Eisenman izhodiščno zasnuje MKG na treh (iz lokalnega prostora prevzetih strukturnih) diagramih: (1) romarskih poti – prevzetih iz manuskripta Codex Calixtinus (tudi Liber Sancti Jacobi), sredina 12. stol., (2) oblike školjke pokrovače – arheološkega artefakta, izkopanega 1945–65 iz groba pod katedralo Santiagu de Compostela, datiranega v čas pred 1120, (3) srednjeveškega mestnega jedra Santiagu de Compostela, njegove romanske in gotske tlorisne strukture z ozkimi ulicami in trgi. Trije izbrani indeksi oz. njegovi diagrami »utemeljujejo izvorni genetski vir projekta«. (Cassarà in Eisenman, 2006)

Pri izhodišču zasnove nato uporabi tehnike prekrivanja indeksov na lokaciji ter več kartezijanskih mrež, ki predstavljajo širši, univerzalni red. Z linijami deformacij ter valovanja oblikuje novo topografijo.

Pravila, predstavljena tabelarično, nam pokažejo 27 v izvedbi uporabljenih rezultatov pravil (Žgalin Kobe, Ažman Momirski, v tisku). Namerno in premišljeno oblikovanje pravil je imelo, kot pravi Sandra Hemingway, glavna arhitektka projekta, za doseganje končnega rezultata »polno nenamernih presenečenj: dvojnih ukrivljenosti, gub, odsevov, nagibanj, skritih preosta-

Sl. 19: Slika Mesta kulture Galicije v krajinski sliki in mestni sliki - pogled iz jugozahoda (foto: Rok Žgalin Kobe)
 Sl. 20: Kompleks nad mestom Santiago de Compostela (foto: Rok Žgalin Kobe)
 Sl. 21: Slika Mesta kulture Galicije v krajinski sliki - pogled iz Monte Pedroso (foto: Rok Žgalin Kobe)

lih prostorov in celo vrsto orientacij. To se je preprosto zgodilo [...] Je zelo kinetično in dinamično. Nemogoče bi bilo predvideti vse». (Belogolovsky, 2009) Posledično je izvedba projekta izjemno zahtevna. Kršitev postavljenih pravil zasnove potrjuje, da je potrebno pri marsikaterem delu stavbnega sestava v izvedbi sprejeti kompromise (npr. podporni stebri v knjižnici izven postavljene mreže).

Abstraktni zasnovi je v izvedbi težko slediti brez napak – pri uporabi materialov je mogoče odkriti kar nekaj nedoslednosti. Prvotno je bilo predvideno, da so kamnite obloge iz lokalnega kamnoloma. Tako bi avtor lahko dosledno izpeljal idejo zasnove, ki se zgleduje po kodi starega mestnega jedra. Ker pa je lokalni kamnolom težko pravočasno oskrboval gradbišče s kvarcitom, je bil del kamna uvožen iz Brazilije (Stephens, 2011). Tudi izvedba in uporaba strehe sta kompromis: tako katedrala Santiaga de Compostele kot MKG imata streho iz granitnih plošč, le da je cerkvena pohodna – lokostrelci so jo uporabljali pri obrambi cerkve in samostana, hkrati je bila požarna zaščita pred ognjenimi izstrelki. Eisenman je (predvsem za južno) fasado naročil siva stekla (in pričakoval dobavo). Zaradi različnih osvetlitev v različnih delih dneva deluje steklo modrikasto, zelenkasto (Stephens, 2011), na južni fasadi pa kot material prevlada nad kamnom, saj gosta mreža različno velikih okenskih okvirjev vpeljuje novo (v zasnovi nenačrtovano?) mrežo. Pod različnimi koti in različnimi svetlobnimi pogoji je mogoče opaziti tudi nenavadne učinke zasteklitve. Izvedene ukrivljene linije iz zasnove so v detajlih skupek faset ravno rezanega kamna in aluminijastih okenskih okvirjev, ki bolj spominjajo na korporativno arhitekturo kot na središče kulture. Veliko odločitev je posledica cenovnega/cenenega inženiringa. Tako kot Curtis tudi drugi raziskovalci ugotavljajo, da je Eisenman ustvarjalec, ki ga zanimajo samo oblike in ne vsebina. Arhitekturo ima (v nasprotju z večino) za avtonomno umetnost, ne »storitev«, kjer ima naročnik vedno prav. Med snovanjem morajo imeti prednost raziskovanja oblike, še posebej geometrijske operacije, ne pa zahteve dejavnosti. Vodilo avtorja pri načrtovanju arhitekture je tako »arhitektura zaradi arhitekture same«. (Gómez-Moriana, 2010)

Reference širšega prostora/kraja je avtor uporabil tudi v zasnovi drugih projektov, npr. trga Cannaregio v Benetkah ali berlinskega Checkpoint Charlie. Gre le za različno poimenovanje teh postopkov – pri MKG so podrobneje opredeljeni z indeksom in kodo.

Pomembne so programske spremembe zasnove v izvedbi. Stavba arhiva Galicije naj bi bila knjižnica periodičnih publikacij, denar zanj pa naj bi bil po nekaterih virih med gradnjo porabljen za digitalizacijo publikacij (Pereiro, 2011). Prostor, predviden za arhiv regionalnih dokumentov oz. njegov čitalniški del, je bil spremenjen v razstavnega. Nekateri razstavljeni eksponati zahtevajo posebne klimatske in osvetlitvene pogoje; zaradi velike steklene južne fasade (čitalnici naj bi zagotovila čimveč svetlobe) so dokumenti pospravljeni znotraj mnogokotnih oranžnih paviljonov. Muzej novih tehnologij je bil spremenjen v Središče mednarodnih umetnosti, sploh pa je vprašanje, če bo realiziran. Mogoče bo po namembnosti spremenjen v pisarne (Tremlett, 2011) oz. se bo vanj preselila javna uprava (Vilar, 2011). Predimenzioni-

rana opera z 2000 sedeži (mesto ima 90.000 prebivalcev), prvotno poimenovana Teatro de la Musica, je bila preobrazena v stavbo Središča glasbene in gledališke umetnosti.

Nesporno je namen avtorja preseči tradicionalno dvojico med figuro (med tistim, kar je grajeno) in podlago (nevtralnno lokacijo zemeljskega površja). Ideja stapljanja figure/stavbe s topografijo in obratno briše mejo med obema prostorskima prvinama – lokacija ni več nevtralna, ampak dejavno uporabljena pri oblikovanju figure/stavbe, tako da se ne ve več, kje se konča lokacija in začne stavba ter obratno. Kritiki označujejo ta pojav kot urbanizem dvojice figura/figura.

Eisenmanova estetika nenaravnosti je namenjena spodnašanju »objektivne realnosti« arhitekture in zapostavljanju vloge tektonike v prostorskem doživljanju zgradbe (Hartoonian, 2006, str. 68). Podobno kot v stavbi Wexner centra v Ohio, ZDA, kjer se stebri konča nad tlemi.

Vse strehe MKG delujejo stereotomično; dejansko pa so takšne zgolj v izteku, kjer se zares stikajo s tlemi. V večini kompleksa so strehe grajene tektonično (nosi jih prostorska steburna konstrukcija), a skupaj z obešeno fasado učinkujejo masivno. Frampton (1995) definira pojem tektonike s teorijo Gottfrieda Semperja, ki razlaga proces gradnje z dvoje postopki: s tektoniko (lahko, iz linearnih delov sestavljeno prostorsko konstrukcijo/okvir/skelet) ter s stereotomiko (težko, stabilno gradnjo, kar pojasnjuje tudi pomenski sestav besede: stereo – trden in tomy – rezanje). Ogrodje stavbe izraža dematerializacijo, zračnost, svetlost (reprezentira nebo), medtem ko je masivna oblika telurčna, tj. zemeljska, teži k tlom, temi (reprezentira zemljo). Večina stavbne celote je tudi tam, kjer mislimo, da hodimo po terenu, podkletena. (Sl. 22, 23)

ZAKLJUČEK

MKG je zasnovan prav v času pred razcvetom nove paradigme v arhitekturi, ko prične meja med grajenim in krajino oz. stavbo in lokacijo izginjati. Zaradi zamude pri izvedbi je med gradnjo ta način oblikovanja, ki preobrazja koncept lokacije/kraja, že zelo v uporabi. Sestav bo verjetno končan (če sploh bo) šele takrat, ko se bo ta ista paradigma že izpela. Vedno avantgardni Eisenman je sedaj popularno prakso kratko odpravil, češ da »je velik oksimoron [bistroumni nesmisel] arhitekture, da mora ustvarjati kraje, a jih namesto tega izriva«. (Belogolovsky, 2009) Od svojih prvotnih opisov projekta, v katerih projekt tesno povezuje z lokacijo/krajem, se leta 2009 oddalji: »Poskušali smo vsako od stavb narediti tako, da spominjajo le nase in da daje celota občutek, kot da je zunaj tega sveta. Ta projekt je bolj sublimen kot lep. Veliko njegovih mogočnih pomenov ni bilo mogoče načrtovati. Vsakič, ko grem tja, najdem kaj novega.« *We were trying to make each of the buildings evocative onto itself and for the whole complex to have a sense of otherworldliness. This project is more sublime than beautiful. And many of its powerful moments could not be designed. Every time I go there I find something new.* (Belogolovsky, 2009)

22

23

Viri in literatura

- Allen, S., Ur., McQuade, M., Ur., (2011): Landform Building: Architecture's New Terrain. Lars Muller Publishers, Baden.
- Belogolovsky, V., (2009): Interview with Peter Eisenman. 18. junij, 2009, Intercontinental Curatorial Project Inc. Dostopno na: <http://curatorialproject.com/interviews/petereisenmanii.html>
- Betsky, A., (2002): Landscrapers: Building with the Land. London, Thames & Hudson.
- Cassarà, S. in Eisenman, P., (2006): Peter Eisenman: Feints. Milano, Skira.
- Curtis, W., (2010): The 'illusion of plans': Eisenman's landmark vision is a conjuring trick. V: The Architectural Review, št. 1364, oktober 2010, str.: 32-34.
- Davidson, C., (2006): Tracing Eisenman, Peter Eisenman Complete Works. Thames & Hudson, London.
- Deitz, P., (2005): Landform future. V: Architectural Record, let.193, št. 10, str.: 94-98.
- Eisenman, P., (2004): Barfuss auf weiss glühenden Mauern = Barefoot on white-hot walls. MAK, Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, Dunaj.
- Eisenman, P., (2005): CodeX: the City of Culture of Galicia. The Monacelli Press, New York.
- Frampton, K., (1995): Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture. The MIT Press, Cambridge, Mass.; London.
- Gómez-Moriana, R., (2010): City as Landscape: City of Culture of Galicia by Eisenman Architects. V: Mark, št. 27.
- Harris, G. in Bosco, R., (2011): Eight years late and millions over budget. V: The Art Newspaper, št. 222. Dostopno na: <http://www.theartnewspaper.com/articles/Eight%20years%20late%20and%20millions%20over%20budget/23247> (sneto 16. 4. 2011).
- Hartoonian, G., (2006): Crisis of the Object: The Architecture of Theatricality. Routledge, New York.
- Internet 1: <http://imageshack.us/photo/my-images/22/showcasecityofculture20.jpg/sr=1> (sneto 15. 4. 2011)
- Internet 2: http://files.architect.com/uploads/ai/aiu_showcase_city_of_culture_03x.jpg (sneto 12. 5. 2011)
- Ivy, R., (2003): Challenging Norms: Eisenman's obsession. V: Architectural Record, let. 191, št. 10, str.: 82-88.
- Košir, F., (1991): Vrednote: metode in merila. V: Urbani izziv, št. 18, str. 29-32. Dostopno na: <http://predmet.fa.uni-lj.si/arhteorija/vrednote.htm> (sneto 11. 8. 2011).
- La Biennale di Venezia, (2004): Metamorph. Trajectories. Focus. Vectors. Marsilio, Venezia.
- Landform Building: Architecture's New Terrain, (2009). Uvodni prispevek na konferenci z naslovom Landform Building: Architecture's New Terrain, ki je potekala 18. aprila na Princeton University School of Architecture. Zvočni posnetek.
- Martínez-Fornés, A. in Abet, P., (2011): Santiago estrena su nuevo foco de peregrinación cultural. V: ABC, 12. januar 2011. Dostopno na: <http://www.abc.es/20110112/cultura/abcp-santiago-estrena-nuevo-foco-20110112.html> (sneto 20. 4. 2011).
- Pereiro, X., (2011): Queda inaugurado este pantano. V: El País, 13. januar 2011. Dostopno na: http://www.elpais.com/articulo/Galicia/Queda/inaugurado/pantano/elpepuespgal/20110113elpgal_12/Tes
- Stephens, J., (2009): Starchitecture and Sustainability: Hope, Creativity, and Futility Collide in Contemporary Architecture. V: PLANetizen, 1. november 2009. Dostopno na: <http://www.planetizen.com/node/41489>
- Stephens, S., (2011): City of Culture of Galicia Archive and Library. V: Architectural Record, junij 2011. Dostopno na: <http://archrecord.construction.com/projects/portfolio/2011/06/Galicia-Archive.asp>
- Tremlett, G., (2011): Spain's extravagant City of Culture opens amid criticism. V: The guardian, guardian.co.uk, Tuesday 11. januar 2011. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2011/jan/11/galicia-city-of-culture-opens>
- Video 1: Mountain of Steel (2007). Build It Bigger: Sezona 1, epizoda 12.
- Vilar, C., (2011): Mi proyecto es una inversión, un símbolo progresista de la Galicia del siglo XXI. V: Faro de Vigo, 9. januar 2011. Dostopno na: <http://www.farodevigo.es/galicia/2011/01/09/proyecto-inversion-simbolo-progresista-galicia-siglo-xxi/507143.html>
- Žgalin Kobe, R., in Ažman Momirski, L., (v tisku): Lokacija, zasnova in izvedba Mesta kulture Galicije. V: Urbani izziv.

Sl. 22: Pogled na Mesto kulture Galicije z vzhoda
(foto: Rok Žgalin Kobe)

Sl. 23: Gradnja Mesta kulture Galicije - april 2011
(foto: Rok Žgalin Kobe)